

MEGEMLEKEZÉS

Jeles névkutatók centenáriuma

Száz éve született Benkő Loránd és Kiss Lajos

1. Száz évvel ezelőtt, kevesebb mint fél év különbséggel született a magyar névkutatás két kimagasló alakja, Benkő Loránd (1921. december 19., Nagyvárad) és Kiss Lajos (1922. június 2., Debrecen). E két centenárium közelsége magyarázza a Névtani Értesítő felelős szerkesztőjének a kérését, hogy együtt, egy írás keretében emlékezzem meg a két nagyszerű nyelvészről, kiemelve – a folyóirat profiljának megfelelően – névtani munkásságuk jelentőségét.

A kérésnek örömmel teszek eleget, noha korábban mind Benkő Lorándról, mind pedig Kiss Lajosról több alkalommal is tartottam e szempontot előtérbe helyező, áttekintő jellegű előadásokat, és tettem közzé róluk publikációkat (HOFFMANN 2012a, 2012b, 2022a, 2022b). Sőt még olyan írást is megjelentettem, amelyben a két szerző egy-egy könyvét (BENKŐ 1998, KISS L. 1999a) párhuzamosan mutattam be (HOFFMANN 2001). Az alábbiakban ezért olyan gondolatokat igyekszem előtérbe helyezni, amelyekkel az általam korábban e tárgyban mondottak bántó ismétlését elkerülhetem.

2. A két kiváló tudós útja egymástól teljesen eltérő módon vezetett nemcsak a nevek világához, de általában véve a nyelvészethez és a tudományos kutatáshoz is.

2.1. Az egyenesebb vonalú pálya a Benkő Lorándé, aki – mint egy velem készített interjúból tudjuk – ifjúkorában erdésznek készült ugyan, de a történelem viszontagságai úgy hozták, hogy az érettségi után Kolozsvárra kerülve édesanyja hatására az egyetemen magyar-történelem, majd olasz szakra iratkozott be. Irodalommal szeretett volna foglalkozni, de nyelvészprofesszora, Szabó T. Attila „felfedezte”, és eltérítette eredeti szándékától: „a helynévkutatás volt az ő specialitása, és ez lett kezdetben az enyém is” – emlékezett vissza Benkő Loránd erre a témaválasztásra (Kiss J. 2012: 84). A háború hullámai Magyarországra sodorták, és így esett, hogy a lényegében Kolozsvárt írott doktori disszertációját már Budapesten, Pais Dezsőnél védte meg. Ezt követően az ő tanszékén kezdte meg tudományos és egyetemi oktatói tevékenységét is, amely nyugalomba vonulásáig, illetve tulajdonképpen haláláig tartott.

Az a körülmény, hogy a második bécsi döntést követően Benkő Loránd visszatérhetett Erdélybe, illetőleg ezzel összefüggésben a Szabó T. Attilával való találkozása alapjaiban határozta meg tudományos pályájának az indulását. Ennek tematikáját azonban leginkább az erős székely tudata befolyásolta: második generációs értelmiségiként a Nyárad menti paraszti felmenők világának vonzása. Első lépéseit a tudomány területén az a gyűjtőmunka jelentette, amelyet ősei földjén, a Nyárad mellékének kis falvaiban folytatott, és amelynek

eredményeként 32 település helyneveit gyűjtötte össze a helybeliek nyelvhasználatából. (Ez a gyűjtemény azonban csak jóval később jelenhetett meg: BENKŐ 1950.) A munka a Szabó T. Attila által kidolgozott módon folyt, de Benkő – mesterétől eltérően – csak az élőnyelvi nevekkel foglalkozott. A névanyag feldolgozásával – amely fent említett doktori értekezésének a tárgya volt – azonban jóval túlment az erdélyi helynévkutató iskola célkitűzésein. Bizonyára az ez idő tájt KNEI ZSA ISTVÁN által publikált helynév-tipológiai rendszerezésektől (1938, 1943–1944) sem függetlenül a határnevek szemantikai, morfológiai-szerkezeti és változástörténeti vizsgálatára vállalkozott (BENKŐ 1947). Ezzel egyben a KNEI ZSA által a településnevekre kidolgozott rendszer szemléletét is kitágította, kategóriáit gazdagította, finomította. Ugyanezt az elméleti érzékenységet mutatta a víz- és a helységnevek viszonyáról írott dolgozata is (BENKŐ 1948), amelyben KNEI ZSA névtörténeti felfogásának egy részletét igazította ki. A személynévkutatás adósságát törlesztette a fiatal kutató azzal, hogy a régi magyar személynévadást átfogó, jelentős hatást kifejítő tanulmányban tekintette át (BENKŐ 1949). Több tucatnyi rövidebb írásának témái – jó rész helynevek, földrajzi köznevek magyarázatai – Erdély, de azon belül is főképpen a Székelyföld világához, nyelvéhez kapcsolódnak. A székelység településtörténetét taglaló tanulmánya a Századok 1949. évi kötetének betiltása miatt azonban nem jelenhetett meg (később l. BENKŐ 1989), ami „megrendítő” tapasztalat volt számára (KISS J. 2003: 428). Ezzel egyidőben vált a magyar tudománypolitikában a nevekkel, főleg a helynevekkel való foglalkozás nemkívánatos kutatási tárggyá, ami nemcsak Benkőnél jelentette a névtani írások egyre erősödő folyamának elapadását, hanem az onomasztikát egészében is majd egy évtizedre visszavetette Magyarországon.

2.2. Ifjúkorában Kiss Lajos sem készült nyelvésznek, bár debreceni értelmiségi család sarjaként az iskolában és azon kívül is korán megmutatkozott érdeklődése a nyelvek iránt. A háborús időszakban felnőtté váló fiatalember a katonai pályát választotta, fiatal tüzértisztként vett részt a világháború utolsó éveinek harcaiban. A többéves szovjetunióbeli fogság idején megtanult oroszul, így hazatérve a debreceni egyetemen orosz szakra iratkozott be. Innen tehetsége és szorgalma révén – ha a korban megbélyegzőnek tartott előélete miatt nem is egyenesen – a szlavisztika tudományának műveléséhez vezetett az útja. Nagyszerű mestereinek, Hadrovics Lászlónak és Kneizsa Istvánnak a nyomában járva vált a magyarországi szlavisztika meghatározó alakjává, és hozzájuk hasonlóan az ő kutatási tematikájában is kiemelt szerepe lett a szláv–magyar nyelvi kapcsolatok vizsgálatának. Ilyen alapon került közel a magyar nyelv szókincsének problematikájához is, és lett az 1960-as években az akkor készülő történeti-etimológiai szótár (TESz.) munkaközösségének a tagja.

Mint szlavista és mint etimológus élénken követte nemcsak a szláv, hanem az indoeurópai nyelvek lexikográfiai és lexikológiai kutatásainak eredményeit is. Ilyen összefüggésben tűnnek fel írásai között az 1960-as évek közepétől azok a dolgozatok is, amelyekben a nemzetközi onomasztika fórumait (folyóiratait, konferenciáit) és kutatási eredményeit mutatta be a hazai tudományos közösségnek. Ebben a helyzetben azonban bizonyára mégis váratlan és meglepő lehetett, hogy 1970-ben – minden előzetes publikáció nélkül – ismertette a Földrajzi nevek etimológiai szótárának tervezetét (KISS L. 1970), amelyet „egyszerűes intézeti tervmunka keretében” kívánt megvalósítani (KISS L. 1991: 142). Kiss Lajos csaknem 50 éves volt tehát akkor, amikor megérkezett a magyar helynévkutatás világába. Ezen a tudományterületen az onomasztika majd egy évtizedes csendje után akkoriban már a fiatalabb generáció jó néhány kutatója serénykedett, és nagy erővel folyt – éppen Kiss Lajos

munkahelyének, az MTA Nyelvtudományi Intézetének a hathatós közreműködésével – a magyarországi megyékben, járásokban a helynévgyűjtés.

3. Kiss Lajos egy olyan témában, a helynévfejtés terén fogott hozzá a névkutató munkához, amely ugyan a legnagyobb hagyományokkal rendelkezett a magyar nevek vizsgálatában, de akkortájt nem tartozott az igazán kedvelt témakörök közé. Noha ő maga korábban egyetlen helynévmagyarázatot sem publikált, etimológiai munkásságából adódóan világosan láthatta az előtte álló hatalmas feladatot. Elsőrendű teendője az volt, hogy áttekintse az e téren felhalmozott óriási nyelvészeti anyagot, amely eltérő időben, más-más módszertan alapján, különböző felkészültségű, többféle szakmai háttérrel rendelkező szerzőktől származott. Ezek kritikai értékelésével kellett aztán egységes szemléletű és szerkezetű helynévfejtések ezreit megalkotnia, és persze újabb és újabb névmagyarázatokot is megírnia. A feladat sikeres elvégzéséhez nemcsak kiváló nyelvészeti felkészültséggel kellett rendelkeznie, hanem rendkívüli munkabírást, rendszeres, kitartó tevékenységet is igényelt ez a munka. Számára azonban mindez egyáltalán nem jelentett terhet; mint írta: „a ropant gazdag névanyag szüntelenül kínál érdekesebbnél érdekesebb jelenségeket, amelyek felkeltik kíváncsiságomat, és utánajárásra, vizsgálódásra készletnek” (Kiss L. 2001: 294).

A hatalmas lendülettel végzett munka eredményeként egy évtizednél is rövidebb idő alatt elkészült, és 1978-ban megjelent a Földrajzi nevek etimológiai szótára (FNESz.¹). A munka egységessége, lényegretörő információközlése, tömörsége nagyszerűen mutatta szerzője munkamódszerének lényegét, amely igazából a kniezsai hagyományokhoz kapcsolódva kifejezte Kiss Lajos emberi és nyelvtudósi alkatának egyik legfontosabb vonását is: tisztán, világosan látni és láttatni a világ dolgait. Ez a határozott, katonás szemlélet azonban nem jelentette nála a jelenségek leegyszerűsítését: névfejtéseiben semmiképpen sem törekedett a teljes bizonyosság kimondására, hanem sokkal inkább a lehetséges magyarázatok bemutatása volt a célja.

Szótárának sikere – második és harmadik változatlan kiadása is napvilágot látott a műnek – további munkára sarkallta: a helynévanyagot elsősorban a trianoni határokon túli magyar helynevek bevonásával bővítette, amely egyúttal a változó tudománypolitikai lehetőségeket is jelezte. E munka eredményeként egy évtized múltán több mint a kétszerezésére bővült terjedelemben jelent meg a Földrajzi nevek etimológiai szótárának negyedik kiadása (FNESz.⁴). E műnek a magyar onomasztika fejlődésére gyakorolt hatását aligha lehet túlbecsülni, de emellett azt is megállapíthatjuk, hogy kevés olyan nyelvészeti munkát ismerünk a magyar tudományosságban, amelyet más tudományterületek művelői ehhez hasonló gyakorisággal forgatnának és idéznének.

Kiss Lajos a kétkötetes szótár megjelentetésével sem tekintette lezártnak a helynév-etimológiai tevékenységet. Ebben inspirálóan hatott rá a megbízható forrásként is használható, akkortájt újabb kötetekkel jelentkező Árpád-kori történeti földrajz, GYÖRFFY GYÖRGY alkotása (Gy.). Újabb helynév-etimológiáit folyóiratokban tette közzé, jórészt több-kevesebb, valamilyen szempontból egybetartozó helynév magyarázatát egybekapcsolva. Ezekben az írásokban helynevek százait elemezte, a szótárában megszokottnál jóval bővebb adatolással és magyarázatokkal. Munkálkodásának célja a FNESz. újabb, tovább bővített kiadásának az elkészítése volt, de sajnos nem adatott meg számára, hogy ezt a küldetést is teljesítse, befejezze. A magyar névkutatásnak az idő múlásával viszont egyre növekvő mulasztása az, hogy Kiss Lajos halála után két évtizeddel sem tudta még ezt a feladatot – immár sajnos helyette – elvégezni.

Kiss Lajos névkutatói munkássága nem korlátozódott a helynév-etimológiára: elméleti igényű dolgozataiban is jórészt etimológiai ismeretekre támaszkodott. A régi magyar helynévrendszer kérdései közül különösen az foglalkoztatta, hogy a helyneveknek milyen szerepe lehet a korabeli Magyarország nyelvi-etnikai térszerkezetének a rekonstruálásában: az e tárgyban írott dolgozatait GYÖRFFY GYÖRGY fent említett művének kötetéhez kapcsolódóan tette közzé (KISS L. 1988, 1999b). Emellett szívesen foglalkozott a Kárpát-medence vízneveinek kronológiai és etimológiai rétegzettségével (KISS L. 1994, 1997a), illetőleg a helynevek kontinuitásának kérdéskörével (KISS L. 1995b, 1997b). A helynév-etimológia sarokkövének az analógiát tekintette, ezzel összefüggésben önálló könyvben foglalta össze a helynevek változástípusait (KISS L. 1995a).

4. Benkő Loránd tudományos pályáján az indulás éveinek túlnyomóan névtani tematikája az azt követő mintegy négy évtizedben szinte teljességgel háttérbe szorult. Ez alatt az időszak alatt Benkő a magyar nyelvtörténeti kutatások egyre meghatározóbb alakjává vált: publikációi a tudományterület legfontosabb témaköreit érintették. Központi szerepe abban is megmutatkozott, hogy ő vezette az időszak legfontosabb nyelvtörténeti kutatási programjait, amelyek eredményeképpen a magyar nyelvtörténetírás legjelentősebb szintézisei jöttek létre: a magyar nyelv etimológiai szótárai (TESz., EWUng.) és történeti nyelvtana (TNyt.). Benkő Loránd emellett a tudományterület legfontosabb pozícióit betöltve a magyar nyelvtudomány egészének fejlődésére is jelentős hatást gyakorolt. Ebbéli pozícióiban gyakran megszólalt a névkutatás fontosabb fórumain is, jelezve a tudományág fontosságát a nyelvtörténeti vizsgálatok körében. Az 1950-es évektől számított négy évtized alatt ugyanakkor mindössze néhány – ám rendkívül fontos – névtani tárgyú dolgozatot tett közzé (BENKŐ 1966, 1967, 1984).

Az 1990-es évektől azonban – mintegy a fiatalkori kutatói szenvedély csábításának is engedve – ismét ontotta a névtani tárgyú írásokat: pályája utolsó két évtizedének (csakúgy, mint a kezdetének) ismét ez lett a meghatározó tematikája. Benkő Loránd történeti névtani írásainak középpontjában ebben az időszakban – a Kiss Lajoséhoz hasonlóan – az etimológiai vizsgálat áll, ám tőle eltérően Benkő a névfejtések problémás, mondhatni zűrös ügyeit keresi, az általa „véres torkú”-nak nevezett névmagyarázatokot (BENKŐ 1998: 116). Ezek tisztázását nemcsak a névkutatás belső ügyének tekintette, hanem a társtudományok szempontjából is fontosnak tartotta.

Ugyancsak ebből a szempontból tekintette időszerűnek Anonymus gesztájának a vizsgálatát is. Ez a mű véleménye szerint kulcsszerepet játszik nemcsak a régi magyar nyelv, hanem az egész Árpád-korra vonatkozó történetírásunk kérdéseiben is. Benkő Anonymus-tanulmányai új szemléletet teremtettek a nyelvtörténetírásban: e nyelvemlék nyelvi elemeit szerzőjük és az egész korabeli társadalom helyzetének kontextusába ágyazva interpretálja, mintegy ösztönösen is létrehozva ezzel a történeti nyelvtudományok egyfajta kognitív szemléletű irányzatát.

Ez a felfogás természetszerűen együtt járt azzal is, hogy a névkutatást – amelyet ő nyelvtörténészként a nyelvtudomány részterületének tekintett – széles körű interdiszciplináris keretben, más történeti érdeklődésű tudományterületekkel dialógust teremtő diszciplínaként kezelte. A magyar nyelv sajátos forrásadottságaiból következően pedig kiemelte a névkutatás tudományos felelősségét is abban a vonatkozásban, hogy megállapításaira más diszciplínák mint segédtudománynak az eredményeire támaszkodnak. E felelősségtudatból eredeztethető Benkő Lorándnak az a véleménye is, mely szerint a nyelvtörténeti-névtani

kutatásoknak felül kell vizsgálniuk a legmegbízhatóbbnak tartott korábbi eredményeiket is, különös tekintettel arra, hogy a történeti nyelvészet figyelméből a 20. század második felének időszakában egyre inkább kiesett a korai, Árpád-kori szórványemlékek vizsgálata.

Benkő Loránd alkotópályájának utolsó évtizedében a fenti szempontok, értékek szinte minden írásában megjelennek valamilyen formában. Ennek az időszaknak az igencsak bő termését két – történettudományi problémákat is bőven érintő – könyv: Dél-Erdély településtörténetéről (BENKŐ 2002) és a Szovárd-kérdésről (BENKŐ 2009), továbbá két történeti tárgyú tanulmánykötet (BENKŐ 1998, 2003) és ezek mellett további tanulmányok egész sora fémjelzi.

5. Benkő Loránd és Kiss Lajos munkássága meghatározó szerepet játszott a 20. század utolsó negyedének és a 21. század első évtizedének magyar névkutatásában. Kutatási eredményeik megkerülhetetlenek a tudományterületet érintő szinte minden kérdésben. Műveikre az őket követő névkutatók nemzedékei bizalommal támaszkodhatnak: Kiss Lajos etimológiai szótára bizos alapja, mértékadó kiindulópontja szinte minden helynévkutatói tevékenységnek, Benkő Loránd pedig megmutatta a történeti névkutatásnak azokat a kritikus pontjait, kutatási területeit, és felvázolta azokat az új módszereit, amelyek nemcsak a jelenben, hanem a következő időkben is jelentős feladatokat adhatnak a kutatóknak. Mindkettőjüknek nagy érdeme van az onomasztika és más tudományterületek kapcsolatainak elmélyítésében, és ennek révén a magyar névkutatás presztízisének megerősítésében, elismertségének megerősítésében is.

Hivatkozott irodalom

- BENKŐ LORÁND 1947. *A Nyárádmente földrajzinevei*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 74. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1948. A székelyföldi szláv eredetű víznevek kérdéséhez. *Magyar Nyelv* 44: 259–263.
- BENKŐ LORÁND 1949. *A régi magyar személynévadás*. Néptudományi Intézet, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1950. *A Nyárádmente földrajzinevei*. *Adattár*. A Debreceni Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 30. Magyar Nyelvtudományi Intézet, Debrecen.
- BENKŐ LORÁND 1966. Az anonymusi hagyomány – és a *Csepel* név eredete. *Magyar Nyelv* 62: 134–146, 292–305.
- BENKŐ LORÁND 1967. A magyar tulajdonnevek története. In: BÁRCZI GÉZA – BENKŐ LORÁND – BERRÁR JOLÁN, *A magyar nyelv története*. Tankönyvkiadó, Budapest. 374–388.
- BENKŐ LORÁND 1984. A magyarság honfoglalás előtti történetéhez *Léved* és *Etëlköz* kapcsán. *Magyar Nyelv* 80: 389–419.
- BENKŐ LORÁND 1989. Maros- és Udvarhelyszék település- és népiségtörténetéhez. *Századok* 123: 343–358.
- BENKŐ LORÁND 1998. *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 2002. *Az ómagyar nyelv tanúságtétele. Perújítás Dél-Erdély korai Árpád-kori történetéről*. MTA Történettudományi Intézet, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 2003. *Beszélnék a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- BENKŐ LORÁND 2009. *A Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetség történetéből*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–2. Hrsg. LORÁND BENKŐ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1995.
- FNESz.¹ = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- FNESz.⁴ = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára* 1–2. Negyedik, bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- Gy. 1–4. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* 1–4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963–1998.
- HOFFMANN ISTVÁN 2001. Újabb eredmények a helynévtörténeti kutatásokban. *Magyar Nyelvjárások* 39: 135–146.
- HOFFMANN ISTVÁN 2012a. Benkő Loránd, a névkutató. *Magyar Nyelv* 108: 138–145.
- HOFFMANN ISTVÁN 2012b. Kiss Lajos, a helynévkutató. *Nyelvtudományi Közlemények* 108: 402–411.
- HOFFMANN ISTVÁN 2022a. Benkő Loránd, az Anonymus-kutató. *Magyar Nyelv* 118: 28–35. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2022.1.28>
- HOFFMANN ISTVÁN 2022b. Kiss Lajos születése centenáriumára. *Magyar Nyelv* 118: 356–359. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2022.3.356>
- KISS JENŐ 2003. Beszélgetés Benkő Loránnal. In: HAJDÚ MIHÁLY – KISS JENŐ szerk., *Nyelv és tudomány, anyanyelv és nyelvtudomány. Válogatás Benkő Loránd tanulmányaiból* 1–3. ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest. 3: 421–447.
- KISS JENŐ 2012. Tudósportrék a 375 éves Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Benkő Loránd. In: JUHÁSZ DEZSŐ – KISS JENŐ szerk., *Benkő Loránd emlékezete*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 238. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 82–88.
- KISS LAJOS 1970. A Földrajzi nevek etimológiai szótárának tervezete. *Magyar Nyelvőr* 94: 334–344.
- KISS LAJOS 1988. Magyarország földrajzi és társadalmi arculata az Árpád-korban. *Magyar Nyelv* 84: 129–155.
- KISS LAJOS 1991. Visszapillantás. In: SZ. BAKRÓ-NAGY MARIANNE – KONTRA MIKLÓS szerk., *Nyelvészetről — egyes szám első személyben*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 135–144.
- KISS LAJOS 1994. A Felvidék víznevei. *Magyar Nyelv* 90: 1–19.
- KISS LAJOS 1995a. *Földrajzi neveink nyelvi fejlődése*. Nyelvtudományi Értekezések 139. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KISS LAJOS 1995b. Földrajzi nevek kontinuitása a Dunántúlon. *Magyar Nyelv* 91: 192–194.
- KISS LAJOS 1997a. Erdély vízneveinek rétegződése. In: KOVÁCS LÁSZLÓ – VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk., *Honfoglalás és nyelvészet*. Balassi Kiadó, Budapest. 199–210.
- KISS LAJOS 1997b. Pannónia helyneveinek kontinuitása. In: KOVÁCS LÁSZLÓ – VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk., *Honfoglalás és nyelvészet*. Balassi Kiadó, Budapest. 187–197.
- KISS LAJOS 1999a. *Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében*. Szerk. HEGEDŰS ATTILA. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai 1. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba.
- KISS LAJOS 1999b. Az Árpád-kori Magyarország Liptó megyétől Pilis megyéig. *Magyar Nyelv* 95: 9–25.
- KISS LAJOS 2001. Helynévfjtések és etimológiai felülvizsgálatok. *Magyar Nyelv* 97: 294–303.
- KNIEZSA ISTVÁN 1938. Magyarország népei a XI.-ik században. In: SERÉDI JUSZTIÁN szerk., *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján* 1–3. MTA, Budapest. 2: 365–472.

- KNIEZSA ISTVÁN 1943–1944. Keletmagyarország helynevei. In: DEÉR JÓZSEF – GÁLDI LÁSZLÓ szerk., *Magyarok és románok* 1–2. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. 111–313.
- TESZ. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976. + *Mutató*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- TNYt. = *A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. A korai ómagyar kor és előzményei. II/1. A kései ómagyar kor. Morfematika. II/2. A kései ómagyar kor. Mondattan. Szöveggrammatika*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991–1995.

HOFFMANN ISTVÁN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9926-7674>

Debreceni Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

Posgay Ildikó (1947–2022)

75. születésnapja után két nappal, 2022. július 6-án elhunyt Posgay Ildikó, az MTA Nyelvtudományi Intézetének, a jelenlegi Nyelvtudományi Kutatóközpont jogelődjének a nyugalmazott tudományos osztályvezetője, a Károli Gáspár Református Egyetem nyugalmazott docense.

Az ELTE magyar–orosz szakának elvégzése után 1970-ben került az intézet Nyelvtörténeti és Dialektológiai Osztályára. Tudományos pályája kezdetén Kiss Lajos mellett részt vett a Földrajzi nevek etimológiai szótárának összeállításában. Feladatai közé tartozott az adatgyűjtés és -ellenőrzés, ami nagy pontosságot és figyelmet igényel. Ráadásul nemcsak a magyar, hanem az idegen nyelvű szakirodalom feltárásában is részt vett, ami etimológiai látókörét is tágította. Mindezekre alapozva több helynév-etimológiai cikke is megjelent a vezető magyar nyelvészeti folyóiratokban, és ezek az írások beépültek a szótár szócikkeibe is.

A helynévfejtő szótár 1978-as megjelenése után tevékenységét az élőnyelvi kutatások határozták meg alapvető módon. Tagja lett a nemzetközi együttműködés keretében készülő Kárpát nyelvátlasz hazai munkaközösségének: ilyen minőségében a Nógrád megyei Patakon és Karancslapujtón gyűjtött nyelvjárási anyagot. Később pedig – Balogh Lajos és Bańczrowski Janusz mellett – egyik szerkesztője lett az atlasz 6. kötetének, amely 2001-ben jelent meg Budapesten. A dialektológiai gyűjtő- és rendszerező munkában szerzett tapasztalatainak köszönhetően 1978–1985 között meghatározó tagja lett az Imre Samu vezette regionális köznyelvi kutatócsoportnak. Posgay Ildikó Pápán végezte a gyűjtést, a feldolgozott anyagot, illetve a levont tanulságokat pedig több tanulmányban tette közzé. Ezt a munkát személyes indíttatásból is szívesen végezte, hiszen a Pápához közeli Rábaközhez családi kapcsolatok is fűzték. Munkásságát ezt követően is a szociolingvisztikai, élőnyelvi kutatások határozták meg. Ezek keretében figyelme – egyebek mellett – az erdélyi magyar regionális nyelvhasználati kérdésekre irányult, hiszen férje, Szabó T. Ádám révén szoros kapcsolatba került az erdélyi magyar nyelvvaltozatokkal: kutatási eredményeit több írásban is közzétette.